

ТРИ НАУЧНА СКУПА О ДИЈАЛЕКТУ И ДИЈАЛЕКАТСКОЈ КЊИЖЕВНОСТИ У ЛЕСКОВАЧКОМ КУЛТУРНОМ ЦЕНТРУ И ТРИ ЗБОРНИКА РАДОВА СА ТИХ СКУПОВА*

Лесковачки културни центар као најистакнутија културна институција на југу Србије, са посебно високим резултатима у области афирмисања локалних и регионалних књижевних остварења на призренско-тимочком дијалекту, као издавач часописа *Наше сиварање*, чији први број датира из 1953. године, подухватио се 2006. године још једног врло одговорног посла – промоције лингвистичких дела која се баве проучавањем неког сегмента призренско-тимочког дијалекта. Аутор ових редова с поносом истиче да је његова књига – *Речник говора јабланичког краја* – прва таква књига промовисана 7. децембра 2006. године у организацији Лесковачког културног центра, а под покровитељством Скупштине општине Лесковац и Министарства за културу Републике Србије.

Иницијатор промоције научних остварења лингвистичког (дијалектолошког) типа био је Драган Радовић, професор светске књижевности, песник и дугогодишњи, врло успешан посленик Лесковачког културног центра, с високим организационим способностима у промовисању културних и других дешавања у Лесковцу и региону. У разговору везаном за промоцију наведене лексикографске монографије, Драган Радовић и др Радмила Жугић дошли су на идеју да ту промоцију ваља обогатити и излагањем научних радова о дијалектима с различитих аспеката, превасходно о призренско-тимочком

* Прилог је настао у оквиру пројекта *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* (бр. 148009), који у целости финансира Министарство просвете, науке и технолошког развоја Републике Србије.

дијалекту. Договорено је да се организује научни скуп о дијалекту и његовом односу са стандардним српским језиком – као први темат, и о лингвистичкој и литерарној анализи књижевног стваралаштва на дијалекту – као други темат.

Почетком децембра 2006. године Драган Радовић, као технички организатор, и др Радмила Жугић, као стручни организатор скупа, остварили су своју замисао: након успешне промоције *Речника говора јабланичког краја* Радмиле Жугић, на којој су говорили проф. др Недељко Богдановић, проф. др Софија Милорадовић и ауторка, саслушано је петнаест реферата о дијалекту и дијалекатској књижевности, са општом темом – *Могућности стварања на дијалекту*. Подршку овом научном скупу дали су својим рефератима понајвише сарадници Института за српски језик САНУ, али и колеге из Новог Сада, Ниша и Сомбора. Колико је та подршка организаторима скупа била успешна, потврђује сагласност учесника скупа са предлогом организатора да одржавање оваквог, али већег скупа – уз учешће дијалектолога, посленика из других лингвистичких области, ствара лаца на дијалекту и из других центара Србије – постане традиција. У складу с финансијским могућностима организатора, скуп би се одржавао сваке друге године, док би у години након одржаног скупа био публикован зборник радова изложених на скупу.

Сходно договору, 2007. године је у издању Лесковачког културног центра објављен зборник под насловом *Књижевнос(ћ) на дијалект(у)*, који је уредио Драган Радовић, преточивши у овај зборник своје вишегодишње уредничко искуство из часописа „Наше стварање“, који и данас издаје Лесковачки културни центар. Зборник је тематски систематизован у неколико целина. Прва од њих, насловљена са *Размајирања*, обухвата шеснаест радова петнаесторо учесника скупа (један учесник скупа приложио је и рад који није саопштен на самом скупу, али се уклапа у његове тематске оквире). Овде ћемо у најкраћим цртама представити суштину сваког рада понаособ. У раду скупа учествовао је један од најбољих савремених српских дијалектолога проф. др Недељко Богдановић. У раду *Дијалектолошка наука и дијалекатска књижевност* (9–11), професор Богдановић сагледава примарне разлике између дијалектологије као науке о народним говорима и дијалекатске књижевности која се ствара на народним говорима. Независно од различитих циљева и резултата, науци о народним говорима и књижевности створеној на дијалекту заједнички је језик који као предмет истраживања дијалеката одражава фактичко стање и животну реалност, док је у литерарном

делу на дијалекту он средство реализације и конституисања једне нове реалности, онакве какву књижевни стваралац види.

О неопходности изучавања дијалектологије, почевши од основношколског и средњошколског система образовања до педагошких факултета, о методичком приступу изучавању народних говора, о вишезначној улози познавања народних говора, почевши од неговања завичајног језика до успешнијег, лакшег и поузданијег овладавања нормама књижевног језика, пише Жарко Бошњакковић у раду *Зашто је потребно изучавање и познавање дијалектологије?* (12–18).

Јордана Марковић сагледава степен досадашњег изучавања говора Лесковца и околине у раду *Лесковачки говор и српска дијалектологија* (19–21), истиче његово место у српској дијалектологији и констатује да овај говор није детаљно монографски описан, те да у том смислу, сходно значају који има, заслужује своју монографију.

У раду *Дијалекат у електронским медијима* (22–33), Радмила Жугић истражује веродостојност интерпретације дијалекатског израза у телевизијским серијама, конкретно – у серији „Агенција за СИС“, коју је емитовала телевизија Пинк. Она на конкретним примерима документује да се сценариста и редитељ недовољно пажљиво односе према дијалекту, чиме нарушавају дијалекатску норму. Стога је за аутентично и коректно представљање дијалекта, што у неку руку води његовом очувању, неопходно ангажовање добрих лектора-дијалектолога. Радмила Жугић приложила је за Зборник и рад *Именичке сложеннице с њидевом као њрвим консјијуенцијом у њризренско-њимочким говорима (њаралеле са сњандардним српским језиком)* (34–43). У раду су анализирани сложене именице у њризренско-тимочким говорима са творбеног и семантичког аспекта, настале творбеним поступком слагања (композиције). Овај творбени тип сложенница упоређен је са стањем у стандардном српском језику. Резултати анализе су показали да у овим сложенницама у дијалекту изостаје спојни вокал -е-, као и то да су у њему најпродуктивнији суфикси -ка и -че, за разлику од стандардног српског језика, у коме суфикс -ка из дијалекта бива замењен суфиксом -ац, док суфикс -че није својствен стандардном идиому.

Радивоје Жугић у раду *Комуникацијивни однос говора јабланичког краја и сњандардног језика* (44–46), на примерима из *Речника говора јабланичког краја* Радмиле Жугић, потврђује став да се – упркос постојећим разликама између граматичког и лексичког система ова два идиома – комуникација међу њиховим носиоцима одвија несметано.

У Зборнику су објављени и радови са скупа који се баве односом између неких других дијалеката (не само призренско-тимочког) и књижевног језика. Тако, на пример, Рада Стијовић у раду *Дијалекатска лексика Михаила Лалића и књижевни језик* (76–80), осветљава однос дијалекатске лексике зетско-сјеничког дијалекта и књижевног језика на примерима из стваралаштва Михаила Лалића, чија је лексика веома заступљена у шестотомном *Речнику српскохрватског књижевног језика* Матице српске и *Речнику српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ. Лалићева дијалекатска лексика умногоме обогаћује лексику књижевног српског језика. У раду *О неким дискурсним маркерима у роману „Петријин венац“ Драгослава Михаиловића* (85–90), коаутори Мирјана Гочанин и Владан Јовановић, анализом појединих стилских и дискурсних маркера и њихове улоге у организацији структуре романа „Петријин венац“, показују изузетне изражајне могућности косовско-ресавског дијалекта, на којем је роман написан.

Владан Јовановић у раду *Улога језика и дијалекта у образовању стереотипа о Грцима (на материјалу Кир Јање Јована Стијерије Појовића и Кир Гераса Стијевана Сремца)* (91–96) анализира улогу језика и дијалекта у формирању стереотипа Срба о Грцима.

Неколико радова у Зборнику посвећено је питањима дијалекатске књижевности. Тако Славољуб Обрадовић у раду *Дијалекатски језик у корену бића човека и његове* (47–62) надахнуто и са пуно упечатљивих детаља пише о поезији на дијалекту, показујући њену уметничку вредност на примерима песама Гордане Томић-Радојевић (Лесковац), Радета Јовића (Лесковац), Власте Ценића (Дољевац) и Зорана Вучића (Сврљиг).

Ивко Јовановић даје преглед дијалекатске прозе стваралаца са подручја призренско-тимочког дијалекта у раду *Дијалекатски говор у његовој књижевности* (63–75). Аутор нас упознаје са приповедачем, романописцем и песником Драгославом Манићем Форским, чије је књижевно дело саздано на тимочко-лужничком дијалекту. Лужничким говором пише и приповедач Момчило Антић. У приповеци „Белужанова песма“ и монодрами „Даровни ћилим Цвете Агнине“ осликана је могућност поетске функције дијалекта. Томислав Г. Панајотовић, књигом хумористичних писама „Нашинци“, оставио је лингвистички документ о пиротском говору, посебице о фразеологији омаловажавања којом се сликовито, емотивно и језгровито исмева однос према неким људима и појавама. Пажње вредан је и сатирични роман „Нула“ Светислава Шумаревића, који је радњу

сместио у Лужницу, а тема је сукоб сиромашног и богатог сељака, који се због вербалне увреде завршава на суду, а епилог је смрт увређеног парничара. Највећи домет у коришћењу сврљишко-лужничког дијалекта у књижевном стваралаштву достигао је Слободан Џунић у роману „Ветрови Старе планине“.

Роман „Ветрови Старе планине“ Слободана Џунића био је предмет истраживања Биљане Мичић. У раду *Ујошреба дијалекта у роману „Ветрови Старе планине“ Слободана Џунића* (97–100), ауторка показује значај пиротског говора за карактеризацију ликова, за дочаравање њиховог менталитета и начина живота, што писац постиже функционалном употребом локалне лексике.

Ђорђе П. Алексић у раду *Пословице и сродни облици из јужне Србије* (106–114) пише о језичким одликама 307 забележених народних пословица, од којих су многе недавног постања, са ововременом књижевном лексиком.

Љубиша Рајковић Кожељац у кратком али значајном раду – *Вук однос према дијалекатским говорима* говори о томе да Вук није био против употребе дијалеката у књижевности, што се види из његовог одговора на писмо Јована Стејића, који се чува у Архиву САНУ под бр. 8552/30(20).

Иван Ивановић не прихвата чињеницу да су његови „Аризани“ и „Петријин венац“ Драгослава Михаиловића написани на дијалекту. Реч, дакле, није о дијалекту, већ о колоквијалном говору руралних Срба XX века. Његово поимање дијалекта, колоквијалног говора и књижевног језика садржано је у раду *Искусство писца са дијалектом* (103–105).

Душан Јањић у раду *Проблеми превођења са дијалекта* (81–84), скреће пажњу на проблеме који се јављају у превођењу на француски језик књижевног дела писаног на дијалекту.

Други део Зборника, насловљен са *Наслеђе*, садржи кратке приче или одломке из прича стваралаца на призренско-тимочком дијалекту (115–147).

У трећем делу – *Из животова завичаја* (148–160) место је нашло по неколико песама на дијалекту.

Четврти део – *Мишљења* (161–169) садржи ауторизоване дискусије учесника скупа и заинтересованих стваралаца на дијалекту.

У петом делу Зборника, под називом *Освећење* (170–178), штампани су у целости текстови промотера лексикографске монографије Радмиле Жугић, промовисане у оквиру научног скупа, 7. децембра 2006.

Најзад, шести део – *Вейтерница речи* (179–197) садржи награђене радове на дијалекту ученика основних и средњих лесковачких школа. Тако су учесници скупа на књижевној вечери уприличеној на крају научног скупа могли, између осталог, да чују и текстове из урбане дијалектологије.

На самом крају зборника *Књижевност(и) на дијалект(у)* налазе се *Белешке о ауторима* (198–201), које садрже сведене библиографске податке аутора.

* * *

Други научни скуп одржан је у Лесковачком културном центру 25. и 26. септембра 2008. године. Његовом значају и сврсисходности допринео је већи број учесника из претходно наведених институција, као и научна подршка професора са Учитељског факултета у Врању и Педагошког факултета у Сомбору.

Другог дана рада скупа уприличен је Округли сто, на коме су учесници износили оцене и вредности радова који су по њима били најупечатљивији. Истакнути су значај и важност овог скупа за дијалектолошка истраживања српског језичког подручја и афирмацију научних центара које су на скупу достојно представили учесници који из њих долазе. Посебна пажња била је указана сарадницима Института за српски језик САНУ, који су пажљиво и зналачки одабраним темама на најбољи начин афирмисали ову институцију, посебно *Речник српскохрватског књижевног и народног језика* САНУ.

Зборник радова са другог научног скупа у Лесковцу, *Дијалекат* – *Дијалекатска књижевност*, објављен је 2009. године у издању Лесковачког културног центра, на 318 страна, а уредник зборника је др Радмила Жугић, научни саветник Института за српски језик САНУ. Он обухвата тридесет реферата саопштених на скупу 2008. године. Број радова у Зборнику надмашује број изложених реферата на скупу, али не ремети његову тематску структуру, тако да је у том зборнику објављено укупно тридесет седам радова.

Већу тематско-научну целину у том зборнику чине радови у којима су се учесници скупа бавили различитим структурним дијалектолошким питањима. То су радови *Полугласник у говору, писању и читању* Јордане Марковић (48–54); *Ијекавица у Поштајнику* Ивана Негришорца Драгане Радовановић (130–139); *О неким фонетским особинама говора села Горње Трешњице код Љубовије* Драгане Настановић (238–242); *Акцентаи имена и презимена у Врњачкој Бањи*

Мирјане Гочанин (121–129); неколико радова је посвећено питањима покрајинске и дијалекатске лексике у књижевном стваралаштву писаца чији је основни израз стандардни језик: *Одlike дијалекaйске књижевности на њримеру романа Кобајаги Ђоке Филијовића Жарка Бошњаковића* (55–68), *О лексичким и семантичким дијалектизмима у роману Кобајаги Ђоке Филијовића Гордане Штасни и Жарка Бошњаковића* (84–100), *О њокрајинској и дијалекaйској лексици у њријовейкама Лазе К. Лазаревића Наташе Вуловић* (104–109); *Језик и дух у народним легендама и ѡредањима из лесковачког краја Билъане Мичић* (178–182).

Покрајинска и дијалекатска лексика у Речнику САНУ била је инспиративан предмет истраживања неколицине истраживача, сарадника на пројекту *Лингвистичка истраживања савременог српског књижевног језика и израда Речника српскохрватског књижевног и народног језика САНУ* Института за српски језик САНУ: Марија Ђинђић, *О њокрајинској лексици ѡурског ѡорекла у Речнику САНУ* (110–114), Владан Јовановић, *О језичком корѡусу Речника САНУ и дијалекaйској лексици* (115–120), Ненад Ивановић, *Збирке речи из разних крајева, а ѡглавиѡо из Војводине Јована Јовановића Змаја у грађи за Речник САНУ и њен доѡринос развоју лексики српског књижевног језика* (140–156), Ивана Лазић-Коњик, *О лексици народних говора у Речнику САНУ* (157–161), Данијела Радоњић, *Лексика лесковачког краја у Речнику Српске академије наука и умејности* (243–246).

Претходнима се придружују још и радови о специјализованој народној лексици, сагледаној са различитих аспеката: Марина Спасојевић, *О називима верских ѡразника у ресавском крају* (203–214), Марија Милосављевић и Бојана Мојсиловић, *О њокрајинским називима за биљке (ѡворбени асѡекѡи)* (215–227), Милица Марјановић, *Називи шара и моѡива у српском народном везу* (228–232), Наташа Марковић, *Народни називи за небеска ѡела* (233–237).

Наставом падежа у основним школама на подручју призренско-тимочког дијалекта бави се Марина Јањић у раду *Падежни систѡм у настѡави на дијалекaйском ѡодручју* (69–76); а значај доброг познавања дијалекта за лакше усвајање српског књижевног језика у основном и високошколском систему образовања на југоистоку Србије истражују и образлажу коауторке Радмила Жугић и Стана Смиљковић у раду *О значају диференцијалне грамаѡишке ѡризренско-ѡимочког дијалекѡа и сѡандардног српског језика у настѡави на југоистѡку Србије* (9–25).

Бранкица Марковић објавила је у зборнику рад *Ујојуреба лока-
тѝва у роману Кобајаги Ђоке Филиповића* (162–177).

Контрастивном анализом синтаксе реченице у стандардном српском језику и тимочко-лужничком дијалекту, на примерима из романа „Ветрови Старе планине“, бави се Маја Вукић у раду *Начинско-јоредбене реченице и констѝрукције у Вейровима Сѝаре ѝланине Слободана Цунића* (183–189); један учесник скупа, Сања Радојчић, у раду *Инѝерѝреѝација Кошѝане – каракѝерисѝике го-
вора глумаца* (190–202) бави се интересантном темом одступања од дијалекта, најпре у недоследној интерпретацији глумаца, али и у самом драмском тексту; аутор Радивоје Жугић, на примерима из различитих новинарских жанрова из дописничке мреже РТС-а, показује у раду *Однос сѝандардног језика и дијалекѝа у новинарском сѝваралашѝву доѝисничке мреже РТС-а* (101–103) паралелно функционисање књижевног језика и дијалекта (призренско-тимочког) и несметану комуникацију носилаца дијалекта и гледалаца РТС-а.

Другу тематску област у том зборнику представљају радови ко-
ји имају за предмет литерарну, естетску функцију дијалекта у књи-
жевном стваралаштву. Тим питањима је посвећено шест радова са
српског језичког простора и један рад са македонског подручја. У
најкраћим цртама ћемо прокоментарисати која су књижевна оства-
рења представљена као примери чијој је уметничкој вредности до-
принела употреба дијалекта.

У раду *Дијалекѝизми као есѝетѝичка књижевна катѝегорија*
(247–255), Тихомир Петровић разматра употребу дијалекатских речи
или конструкција које су условљене захтевима семантичког простора,
односно поетског контекста. Реч је о поезији за децу и младе у
којој народни говор, ритам, склоп, метафоре дочаравају разиграни
свет детињства „музикалним“ песништвом, оним у коме и дијалекат-
ске речи имају свој равноправан удео. Аутор сматра да су оваквом
песништву посебан допринос дали Мирослав Цера Михаиловић,
Власта Ценић, Момчило Тешић, Добрица Ерић.

У раду *Регионално-завичајно, ѝикарско и фолклорно у Косѝиће-
вом роману „Гуѝе Ђубре“* (256–269), Никола Цветковић пише о
својеврсном доприносу српској књижевности Слободана Костића,
аутора првог српског пикарског романа. Естетску и књижевно-умет-
ничку вредност овог књижевног жанра Костић постиже вештим
преплитањем анегдотских појединости, шаљивих народних иска-
за, дијалекатских обрта и појединих лексичких дијалектизама, што
се све стапа у типичну хумористичност јужносрбијанског миљеа и
лесковачке чаршије.

Љубиша Рајковић Кожељац, на примерима стихова из Драгићевићеве збирке „Белези“ и Милошевићеве збирке „Трла трлица“, у раду *Еуфонија тимочког говора у њоезији Радише Драгићевића (Белези) и Момчила Милошевића (Трла њтрлица)* (270–278) скреће пажњу на еуфонију тимочког говора и лепоту поетског израза ова два песника. Вешто и богато заступљена еуфонија тимочког говора умногоме је допринела укупној литерарној вредности песништва ова два даровита ствараоца који су певали на свом матерњем дијалекту.

У раду *Мајсторско њисмо Радеића Јовића* (279–285), Данијела Костадиновић сагледава значај ове песничке збирке (под пуним насловом „Лесковачка мајсторска писма: јеванђеље лесковачког менталитета: стихови старовремски“) не само у књижевно-историјском већ и у дијалектолошком, лингвистичком смислу. Ауторка на примерима показује да је збирка својеврстан запис о старим лесковачким мајсторима и занатлијама, о старој лесковачкој чаршији, уопште – о старим Лесковчанима, о људској судбини и трагици, о фатализму женске лепоте, а све то на призренско-јужноморавском дијалекту, коме припада и говор Лесковца. Као заљубљеник у лесковачку чаршију и лесковачки говор (који је призренско-јужноморавског типа), Раде Јовић за своје певање користи исконски народни говор, са обиљем архаизама, турцизама и фразеологизама. Велики број функционално употребљених пословица и изрека, као израз мудрости народа о природним и друштвеним појавама, доприноси дражима његових стихова, наткриљујући локално и уздижући га на универзални ниво.

О старом Лесковцу, његовој прошлости и људима у њему, пише и хроничар и књижевник Сава Димитријевић – књижевним језиком у уводним деловима прича и дијалекатским изразом који излази из уста његових јунака. Све оно што је у записима Димитријевићеве трилогије „Људи и сокаци старог Лесковца“ испричано учињено је на језику којим Лесковчани говоре, а његова дијалекатска аутентичност, са свим познатим особеностима призренско-јужноморавског дијалекта, уверљивије од било чега другог осликава карактер, менталитет, физичке особине ових људи, природне и друштвене околности у које писац смешта своје јунаке. Све ово и још понешто, на конкретним примерима из текста, разматра Милена Стојановић у раду *Сѡилско-ѡоеѡичке одлике књижевног свеѡа Саве Димѡѡријевића (Људи и сокаци сѡпарог Лесковца)* (286–291).

Наводећи бројне примере књижевних стваралаца на завичајном језику, Зоран Вучић у раду *Народни говори као изражајно средство савремене књижевности* (292–294) истиче значај оваквих дела

за додатно и дубље истраживање језика на коме су писана. Овде ћемо поменути нека имена прозних стваралаца и песника на које аутор рада посебно скреће пажњу: Радиша Драгићевић са романом „Самотиња“, Раде Јовић, Љубиша Рајковић Кожељац, Драган Радовић, Мирослав Цера Михаиловић, Власта Ценић, Иван Негришорац.

Убавка Гајдова из Института за македонски језик у Скопљу, у раду *Дијалектѝиѝе и књижевносѝа во македонскиоѝ јазик согледани низ ѝримери на ѝоезијаѝа на Рисиѝо Јачев* (77–83), даје кратак осврт на књижевно стваралаштво на дијалекту, уз опаску да су у њему најзаступљенији говори јужних македонских крајева. То је и био разлог што ауторка употребу дијалекта у књижевности сагледава на примерима из поезије Риста Јачева.

* * *

Трећи научни скуп о питањима дијалеката и дијалекатске књижевности одржан је у Лесковачком културном центру 18. децембра 2010. године. На том скупу је настављено са остваривањем концепције о дијалектолошким истраживањима с граматичког, лексиколошког, лексикографског, синтаксичког, методичко-наставног и естетско-литерарног аспекта. На скупу је саопштено двадесет девет реферата, од којих се двадесет два баве граматичким и лексичким питањима у оквиру дијалекта, а седам – питањима дијалекатске књижевности. Четири рада су написана у коауторству, а у раду скупа су учествовала тридесет три референта из Београда, Новог Сада, Ниша, Врања, Сомбора и Косовске Митровице.

Зборник радова саопштених на трећем научном скупу, под називом *Дијалекати – дијалекатска књижевност* 3, објављен је 2011. године на 325 страна, у издању Лесковачког културног центра, а финансијску подршку, како одржавању скупа тако и објављивању Зборника, пружили су Министарство културе Републике Србије и град Лесковац. У Зборник су, поред радова саопштених на скупу, уврштена и три рада Радмиле Жугић који су из исте проблемске области.

Ретроспективу досадашњих истраживања и перспективу предстојећих истраживања призренско-тимочких говора даје Радмила Жугић у прегледном раду *Резултати и перспективе истраживања ѝризенско-ѝимочких говора* (9–27). Јордана Марковић у раду *Функције аѝострофа* (31–45) доноси занимљива запажања о писању апострофа у народној поезији и прози и у књижевним делима на дијалекту. Уз допринос који сама даје проблему начина бележења

полугласничке вредности у књижевним делима на призренско-тимочком дијалекту, ауторка скреће пажњу на неопходност да се у решавање овог проблема укључе и језички стручњаци. *О феномену лингвизма међу србијском академском филолошком елијом* (46–54) пишу коаутори Сандра Шаре и Станислав Станковић. Аутори критички скрећу пажњу на лингвизам у српској академској филолошкој средини, при чему носиоци призренско-тимочког и косовско-ресавског дијалекта бивају стигматизовани само зато што се њихови природни идиоми знатно разликују од стандардног идиома.

Резултате социолингвистичког истраживања у коме се износе ставови македонске националне мањине у Србији о српском и македонском језику изнели су у раду *Неки од ђрагмајичких и есијетских сјавова македонске националне мањине у Србији о македонском и српском језику* (72–82) Жарко Бошњакковић и Иван Књижар. Аутори су дошли до закључка да већа асимилација припадника македонске језичке заједнице са српским језиком постоји код млађих, образованијих испитаника женског пола, и обрнуто. Када је реч о асимилацији са стандардним српским језиком или дијалекатским идиомом, прва група испитаника се опредељује за стандардни српски језик, а друга за дијалекатски идиом. Реч је о престижу књижевног идиома, па ће опредељеност прве и друге групе испитаника бити слична и када је реч о избору македонског књижевног језика и дијалекта.

Пажње је вредан и социолингвистички рад Марине Јањић *Говор младих Врањанаца: од дијалектизама до англицизама* (109–114). Ауторка, након спроведене анализе међу средњошколцима у Врању, закључује да се велика већина њих пре опредељује за дијалекат него за стандардни језик. Такође, употреба србоанглицизама је у моди и млади Врањанци их користе чешће него књижевни језик. Овакав однос према употреби дијалекта, књижевног језика и англицизама резултат је утицаја средстава јавне комуникације (штампе, радија, телевизије).

Два рада имају за предмет граматичка питања дијалеката у књижевном делу, односно – одступања од дијалекта при интерпретацији глумаца у оквиру једне позоришне представе рађене по књижевном делу. Први је рад Голуба Јашовића, *Дијалектизми у књижи „Крајке косовске каже“ Новице Кијића* (83–92), у коме аутор на примеру фонетских, морфолошких и синтаксичких питања указује на преплитање књижевног језика са особинама призренско-јужноморавског и косовско-ресавског дијалекта. Други је рад Драгане Радвановић: *Грех њене маме – између дијалекта и стандарда* (173–

Врло су занимљива и два рада из синтаксе падежа и један из синтаксе реченице. У раду *Из синтаксе хронике „Село Сакуле а у Банатиу“ Зорана Пејровића* (115–122), Гордана Драгин на основу примера из књиге долази до закључка да се употреба падежа у наведеном делу поклапа са тамишким поддијалектом, коме село Сакуле и припада. Она то потврђује примерима са изостајањем разлика између падежа места и падежа правца, примерима замене употребе инструментала средства социјативом, примерима употребе предлога *код* у значењу циља кретања и примерима употребе сложених придевских образовања типа *нов новцај*. Бранкица Марковић у раду *О употреби неких синтаксичких предлошко-падежних конструкција у говору сјароседелаца Новог Сада* (134–142) са социolingвистичког аспекта анализира употребу конструкција ПОКРАЈ+Ген, НАД+Инстр и НА+Лок. Данка Урошевић у раду *Досадашња исписивања хипотактичких конструкција у тирзенско-тимочким говорима* (123–133) износи неке основне карактеристике зависнослжених реченица и указује на потребу њиховог даљег истраживања.

Рад Марине Николић *Настава језика и дијалекат* (143–153) расветљава питање бољег и бржег савладавања књижевног језика на дијалекатском подручју, уз посебно апострофирање подручја призренско-тимочког дијалекта.

Питањима дијалекатских речника с различитих аспеката (дијалекатска лексикографија и лексикологија, термилошка лексика у дијалекатским речницима) баве се следећи радови: *Речник говора Јужне Србије проф. др Момчила Злаћановића – извор народног говора* (28–30) (Стана Смиљковић); *Осврт на Тимочки дијалекатски речник Јакше Динића* (55–60) (Љубиша Рајковић Кожељац); *Називи за боје у Речнику српских говора Војводине* (194–211) (Данијела

Станић и Јелена Јанковић); *Лексикографски постојинци у речницима Јакше Динића* (212–220) (Милица Стојановић); *О Речнику широгског говора Н. Живковића* (221–229) (Наташа Миланов); *Антропоолошка лексика у двама дијалекатским речницима* (230–240) (Драгана Цвијовић и Ивана Маринковић). Тим радовима су блиска и четири рада у којима се анализирају поједине термиолошке, лексичко-семантичке групе на грађи прикупљеној током ауторских теренских истраживања. Тако, у раду *Из филономии ресавског краја (коровска флора)* (166–172), Марина Спасојевић са лексиколошког, структурног и творбеног аспекта проучава називе коровских биљака у Горњој Ресави. Коларском терминологијом из Великог Блашка код Бањалуке бави се Биљана Савић у раду *Из коларске терминологије Великог Блашка код Бањалуке* (154–165). Овај рад добија на значају тиме што је компарацијом проучаване лексичко-семантичке групе са коларском терминологијом из речника *Војвођанска коларска терминологија* ауторка дошла до закључка о знатно богатијој семантичкој диференцијацији ове лексичко-семантичке групе у Војводини. Ово се објашњава повољнијим економским и животним околностима, с једне стране, док се, с друге стране, тумачи и различитошћу између географске конфигурације села Великог Блашка (брдска конфигурација) и Војводине (равничарска конфигурација), која је директно условила различитости у изради запрежних кола, с основним циљем да одговоре својој намени у двама различитим природно-географским срединама.

Народном терминологијом кухињског намештаја у Лијевчу пољу и Жупи (северозападни део Републике Српске) бави се колегиница Дијана Црњак са Филолошког факултета у Бањалуци. У раду насловљеном *Називи кухињског намештаја у Лијевчу пољу и Жупи* (93–101), ауторка даје лексичко-семантичку анализу тог термиолошког поља, указујући на мотивационе и семантичке аспекте ових лексема. Терминологију родбинских односа у Рађевини, пределу у сливу горњег Јадра, истраживала је Мирјана Петровић-Савић у раду *Терминологија родбинских односа насталих склапањем брака (обласи Рађевина)* (181–189). Номинациони термини и термини за обраћање, настали као резултат склапања брака, обухваћени су општим термином „својачко“ сродство, које ауторка разликује од термина насталих из „крвног“ сродства.

Књижевности писаној на дијалекту посвећено је седам радова. У раду Тихомира Петровића *Језик и стил школске лектиуре* (251–261) теоријски се сагледава језик књижевности за младе и децу. Само

излагање аутора о наведеној теми је књижевност, уметност по себи, те је једном лингвисти немогуће да такво писање преприча и искаже својим речима. Граматика је као математика, те би у том смислу казивање о књижевности било огољено, чак сурово. Због тога ћемо за приказивање суштине овог рада искористити један цитат из њега: „Дечју белетристику маркира језик раскошних визуелно-сценичних слика. Сlikовитост, оно што додирује и што се тиче, надмоћ маштовитог и 'гледљивог' над рационалним обликом мишљења и језик који омогућује поимање пре стицања интелектуалне зрелости – обележја су исказа подесног деци“.

Никола Цветковић у раду *Поеџика завичаја и завичајности, језик и фолклор* (262–279), истиче особен значај поетике завичаја и завичајности за језик, дијалекте, фолклор, лексикографију, неологизме и целокупну уметничку баштину.

Књижевноуметничке вредности текста басми и бајања у средњем Тимоку, на материјалу који је сам забележио, сагледава Љубиша Рајковић Кожељац у раду *Зажени се камена девојка* (280–286). Анализом текстова се сагледава обиље песничких слика, међу којима велики број датира из паганских времена, можда чак из епохе анимизма.

Сунчица Денић на примерима савременог песничког стваралаштва песника јужне и источне Србије потврђује да се и на дијалекту може стварати књижевност високе естетске вредности, да се и на дијалекту могу исказивати најдубља духовна и емоционална стања. Наведена естетска мерила, видљива у песничком стваралаштву подужег низа песника (Мирослав Цера Михаиловић, Зоран Вучић, Радиша Драгићевић, Радосав Златановић, Раде Јовић, Власта Ценић, Драган Радовић, Виолета Јовић и други), ауторка сагледава у раду *Дијалекајска књижевност југа Србије* (287–294).

Дејан Крстић у раду *Дијалект као маркер торлачког идентитета* (295–313) даје врло широк преглед аутора и њихових дела на тимочко-лужничком дијалекту. Продукција је заиста импресивна, а заслугу за афирмисање аутора и њихових дела имају издавачи – Завичајно друштво и часопис *Торлак*. Поменућемо само неке ауторе: Момчило Милошевић „Трла трлица“, Љубиша Рајковић Кожељац „Трајање“, Саша Цветковић „Приче из Торлацију“, Радиша Драгићевић „Белези“. У теоријски заснованом раду, Д. Крстић истиче да је тимочко-лужнички дијалекат маркер „торлачког“ регионалног етничког идентитета.

О дијалекајској књижевности (314–318) пише са свог аспекта, на примерима свог књижевног стваралаштва, као и стваралаштва

књижевника и академика Драгослава Михаиловића, један од најпознатијих књижевника јужне Србије – Иван Ивановић. Он говори о језику књижевног дела, те о лингвистичком дискурсу академика Драгослава Михаиловића. У завршном делу рада закључује да је стварање књижевности на нестандартном језику могуће.

Да дијалекатски текстови у дијалектолошким монографијама, дати као целовита казивања информатора о догађајима из личног живота, поред документарне могу имати и литерарну вредност, анализом потврђује Тања Милосављевић у раду *Дијалекатски текстови као могућа основа литерарног казивања* (319–325). Анализа је спроведена на текстовима из следећих монографија: *Границе призренско-тимочких говора у власотиначкоме крају* Станислава Станковића, *Говор Горње Пчиње* Марине Јуришић и *Говор Алексиначког Поморавља* Недељка Богдановића.

* * *

Уместо закључка. Три одржана научна скупа о дијалекту и дијалекатској књижевности (2006, 2008, 2010) омогућила су истраживачима да јавно, пред стручном публиком, изнесу резултате сопствених истраживања из области дијалектологије и практичне примене дијалекатског идиома у књижевном стваралаштву. То је било од посебне важности за млађе истраживаче, као прилика да афирмишу свој рад и научне институције из којих долазе, да се охрабре, стекну поуздање, да од старијих и искуснијих колега добију подршку, али и смернице за даљи рад. Од великог је значаја била и могућност размене искустава учесника скупа, као и прилика да у Лесковцу послушају изворни, аутентични народни говор, у овом случају – говор урбаног подручја.

Сваки од три одржана научна скупа у Лесковцу пропраћен је објављивањем зборника радова изложених на скупу, у години након одржавања скупа: *Књижевност(и) на дијалект(у)* (2007), *Дијалекат – Дијалекатска књижевност* (2009) и *Дијалекат – Дијалекатска књижевност* (2011), у издању Лесковачког културног центра.

Као што се на основу тематске структуре прегледаних зборника види, радовима који су у њима објављени није обухваћен само призренско-јужноморавски дијалекат, као „асоцијација“ на место одржавања скупа, већ су представљени и други дијалекти призренско-тимочке дијалекатске зоне, односно, и други дијалекти српског језичког простора: косовско-ресавски, шумадијско-војвођански и херцеговачко-крајишки. У тој ширини представљених дијалеката

видимо значај лесковачког научног скупа, на коме се српски дијалекти осветљавају са различитих аспеката: фонетско-фонолошког, морфолошког, творбеног, лексиколошког, лексикографског, синтаксичко-реченичног, методичко-наставног и функционално-естетског аспекта. Његов научни допринос српској дијалектологији је очигледан, о чему најбоље сведочи близу деведесет саопштених реферата, објављених у три зборника.

Научни скуп у Лесковцу, у организацији Лесковачког културног центра, посвећен у потпуности дијалектима и њиховој стилско-изражајној функцији у књижевном стваралаштву, једини је научни скуп тог типа у Републици Србији, који је намењен у првом реду дијалектолозима. Организатори настоје да Скуп прерасте у међународни, односно да прво окупе колеге дијалектологе из региона, данас осамостаљених држава некада заједничке државе Југославије. На тај начин би био омогућен слободан проток научних информација у оба смера, што је важно за сагледавање стања у дијалектима са синхроног становишта.

Имајући све то у виду, организатор Скупа и издавач зборника радова са Скупа, Лесковачки културни центар, истиче да је уз досадашњу материјалну помоћ Министарства културе и Скупштине општине Лесковац неопходна и додатна материјална подршка надлежног Министарства просвете, науке и технолошког развоја Владе Републике Србије, како би један овако значајан пројекат могао и на даље да се остварује.

*Радмила В. Жугић**
Институт за српски језик САНУ
Београд

* radezz55@gmail.com